

I. MEŞRUTİYET ve KANUN-İ ESASÎ (1876)

93 HARBİ (1877-78 OSMANLI-RUS SAVAŞI)

DUYUN-I UMUMİYE

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ

II. MEŞRUTİYETİN İLANI VE 31 MART VAKASI

MEŞRUTİYETİN İLANI VE KANUN-I ESASÎ

- Islahat Fermanının ilanından sonra devletin ıslahına ve yeni müesseseler kurulmasına devam edildi. Meşrutiyete giden yolda önemli gelişmelerden birisinin de Tanzimat döneminde basın yayın organlarının gelişmesi ve bu yolla aydınların toplumla buluşmaya başlaması gösterilebilir. Ülkedeki aydınlar bu dönemde yeni oluşumlar içerisine girmeye, memleketin kötü durumdan kurtulması için yeni fikirler ve çözüm arayışları ortaya koymaya başladılar. Bu evrede bu şekilde bir oluşuma giden en etkin cemiyet «Yeni Osmanlılar» olmuştur. 1865 yılında Mehmet, Nuri, Reşat, Refik ve Ayetullah Beyler ile Namık Kemal tarafından kurulan bu cemiyet ülkede meşrutî yönetimin kurulması amacıyla mücadele etmiştir. Bu cemiyete «Genç Osmanlılar» da denildiği gibi, ülke yönetiminin baskıları yüzünden içerisindeki aydınların birçoğu Avrupaya giderek orada faaliyet gösterdiği için Avrupada da «Jön Türk» adıyla anılmaya başlamışlardır. 1865-1876 yılları bu aydın grubu, Osmanlı Devleti'nin 1876'da Meşrutiyet'i ilân etmesi yolunda büyük emek sarf etmiştir. (Bu ilk Jön Türk hareketi sonraki dönemde de varlığı ve faaliyetini sürdürecektir, ikinci Jön Türk hareketi (İttihat ve Terakkî Cemiyeti) olarak vasıflandırılabilen bir düzeyde 1920 yılına kadar yine ülkede etkin bir rol oynayacaktır.)

- 1839'da Tanzimat döneminin başlaması ardından Sultan Abdülmecid'in padişahlığı 1861 yılına kadar sürmüş, onun ölümü ile tahta Sultan Abdülaziz çıkmıştır.
- Osmanlı Devleti 1870'li yılların başında siyasi ve ekonomik sorunlarla boğuşuyordu. Dönemin padişahı Sultan Abdülaziz, sadrazamı değiştirerek yeni bir hükûmeti göreve getirdiyse de siyasi karışıklık sona ermedi. Üst düzey devlet adamları Sultan Abdülaziz'e karşı bir darbe gerçekleştirerek onu tahttan indirdiler ve yerine kardeşi Şehzade Murat'ı tahta geçirdiler. Bu aşamada yenilikçi devlet adamları devlet yönetiminde yapılacak düzenlemeler konusunda faaliyete giriştilerse de kısa süre sonra Sultan 5. Murat'ın psikolojik rahatsızlığı sebebi ile padişahlığı yürütemeyeceği anlaşıldı. Padişah 5. Murat, Mithat Paşa öncülüğünde tahttan indirildi ve yerine, anayasal rejimin kurulmasına destek vereceğini söyleyen 2. Abdülhamit getirildi.
- II. Abdülhamid tahta çıkarılırken dönemin önemli simalarından Mithat Paşa ve arkadaşlarına ülkede meşrutiyet ilan edeceği ve bir anayasanın yürürlüğe konulacağını taahhüt etmiştir. Abdülhamid'in tahta çıkışı ardından da Mithat Paşa sadrazamlığa getirilmiş ve bir komisyon oluşturularak anayasa hazırlığı çalışmalarına başlanmıştır.

- 1876 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde çok ağır siyasi ve ekonomik bunalımlar yaşanmaktaydı. Özellikle Girit Meselesi ve Bosna Hersek İsyanı büyümüş, Bulgar İsyanı Rusya ile savaşı gündeme getirmiş ve büyük bir Balkan Bunalımına neden olmuştur. Bu bunalım karşısında Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne baskı oluşturmamasından rahatsız olan Avrupalı devletler ve özellikle İngiltere'nin önerisiyle bu konuda İstanbul'da bir konferans düzenlenmesine karar verilmiştir. Rusya'ya, Balkanlarda ıslahat yapılacağı taahhüdünde bulunulmuş ve İstanbul Konferansı düzenlenirken, Osmanlı Devleti de anayasa hazırlıklarını hızlandırmıştır. Dolayısıyla yaşanan siyasi gelişmeler Osmanlı hükûmetinin anayasa hazırlıklarını hızlandırmasına neden olmuştur. Çünkü başta Mithat Paşa olmak üzere, bazı hükümet yetkilileri anayasayla gerekli düzenlemeler yapılır ve tüm halkı kapsayacak birtakım haklar ve özgürlükler tanınırsa Rusya ve Avrupa devletlerinin istedikleri reformlara gerek kalmayacağını ve böylece dış müdahalenin önlenileceğini düşünüyorlardı. 1976 Anayasası(Kanun-i Esasi) İstanbul'da toplanacak olan Tersane Konferansından önce hazırlandı ve konferansın açıldığı gün ilan edildi. Sonuç olarak, Tanzimat ve Islahat Fermanlarında olduğu gibi, Kanun-ı Esasi'nin ilan edilmesinde de dış baskıları savuşturma güdüsü etkili olmuştur.
- Kanun-ı Esasi'nin ilanı ile Osmanlı Hariciye Nazırlığı, Balkanlarda ıslahat yapılması amacıyla toplanan Tersane konferansına artık gerek kalmadığını katılımcı devletlerin temsilcilerine bildirdiyse de bu strateji pek işe yaramayacaktır. Rusya ve Avrupalı devletler Balkanlarda düzenlemeler yapılmasını konusunda ısrarcı olacaklar; Osmanlı Devleti bu teklifleri kabul etmeyince de 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı(93 Harbi) başlayacaktır.

KANUN-İ ESASİ

Kānûn-ı Esâsî'nin ilânı aslında Gülhane Hatt-ı Hümâyunu ve Islahat Fermanı ile belli ölçüde benzerlik gösterir. Gülhane'de okunan hatt-ı hümâyun büyük ölçüde Mısır meselesinde, Islahat Fermanı ise Kırım savaşından sonra toplanan Paris Konferansı'nda Batılı devletlerin desteğini sağlama amacına yönelikti. Ancak Kānûn-ı Esâsî'nin ilânını bütünüyle dış sebeplere bağlamak mümkün değildir; bunda iç sebeplerin de rolü vardır. Bir anlamda Kānûn-ı Esâsî Tanzimat'la başlayan modernleşme sürecinin tabii bir devamıdır. Esasen bu dönemin önemli bir muhalefet hareketi olan Genç Osmanlılar'da halkın yönetimde söz sahibi olması düşüncesi belli bir ağırlık kazanmıştı.

KANUN-İ ESASÎ

2. Abdülhamit'in tahta geçişi ardından 1976 Ekim ayı başlarında anayasayı hazırlamak üzere bürokratlar ve ulemadan oluşan, Hristiyan üyelere de yer veren 28 kişilik bir kurul kurulmuştu. Bu kurul önceki taslaklardan ve bazı yabancı anayasalardan(özellikle 1830 Belçika Anayasası esas alınmıştır) yararlanarak ilk Osmanlı anayasasını hazırladı. Heyet-i Vükela'dan (Bakanlar Kurulu) geçen metin, padişah tarafından da kabul edildi ve 23 Aralık 1876'da ilan edildi.

Kanun-ı Esasi, Türk tarihinin ilk anayasasıdır. Kanun-ı Esasi ile Osmanlı Devleti anayasal düzene geçerek meşruti monarşi halini almış, anayasal saltanat dönemi başlamıştır. Osmanlı tarihinde Meşrutiyet dönemi başlamıştır.

KANUN-İ ESASÎ

Ancak bu dönem 1878'de padişah Abdülhamit'in parlamentoyu feshetmesiyle kesintiye uğrayacak; 1908 yılına kadar Abdülhamit'in mutlak iradesi ile ülke yönetilecek; 1908'de yine aynı padişah tarafından ülke meşrutî yönetime ikinci kez yeniden geçirilecektir. Bu sebepten Osmanlı tarihinde meşrutiyetin 1876'da ilan edilmesine I. Meşrutiyet; meclis feshedilip ülke tek elden yönetilmeye başlandıktan sonra, yine aynı padişah döneminde 1908'de tekrar ilanına da II. Meşrutiyet adı verilmektedir.

(Kanun-ı Esasî'nin ilanı ile gerçek anlamda anayasal bir sistem kurulamamıştır. Anayasanın ilanından sonraki gelişmeler de bunu göstermiştir. Osmanlı Devleti Rusya ile 93 Harbi denilen ünlü ve yıkıcı savaşa girince, 14 Şubat 1878'de Padişah II. Abdülhamid, bu savaş ve gelişmeleri bahane ederek parlamentoyu süresiz tatil etmiştir. Padişah anayasal yetkisini kullanarak meclisi tatil ederken, Kanun-ı Esasî de hukuken olmasa bile fiilen hükümsüz bir duruma düşmüş ve askıya alınmıştır. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti, 1908'de meşrutiyetin ikinci kez ilan edilmesine kadar II. Abdülhamid'in mutlak yönetimine sahne olmuştur. Böylelikle 1908 yılına kadar ülkede mutlak monarşi hakim olmuştur.)

KANUN-İ ESASÎ'NİN BAZI ÖNEMLİ MADDELERİ

- Kānûn-ı Esâsî on iki başlık altında toplanan 119 maddeden oluşmuştur. Bazı önemli maddeleri şunlardır:
- Osmanlı Devleti uyruğu olan herkes din ve mezhebi ne olursa olsun Osmanlı sayılır. Bunlar, yasa önünde hak ve ödevler bakımından eşittirler.
- Hükümdarlık ve hilafet hakkı Osmanlı soyundan gelen en büyük erkeğin hakkıdır.
- Devleti dini İslam'dır ve bu hükme göre alınan hiçbir karar ile verilen hükümler dine aykırı olamaz.
- Devletin resmi dili Türkçedir. Türkçe bilme şartıyla, her Osmanlı vatandaşının yeteneğine göre devlet memuriyetine girme hakkı vardır.
- Yürütme yetkisi, padişahın başkanlığında kurulan Bakanlar Kurulu tarafından yürütülür.
- Bakanlar Kurulu'nun başkan ve bakanlarını padişah seçecektir. Aynı zamanda padişah atamaların azledilmesinde tek yetkilidir.
- Yasama yetkisi Ayan Meclisi ile Mebusan Meclisi'ne aittir.
- Mebusan Meclisi üyeleri halk tarafından ve her 50 bin kişiye bir vekil düşecek şekilde seçilecektir. Mebusan Meclisi seçimleri her 4 yılda bir yapılacaktır.
- Kanun teklifleri sadece hükümet tarafından öne sürülecek ve hükümet meclise değil; padişaha karşı sorumlu olacaktır.
- Padişah meclisi açma ve kapatma hakkına sahiptir. Padişah, devlet düzeninin bozulması gibi durumlarda ilgili kişiyi ülke dışına sürgüne gönderebilecektir.

KANUN-I ESASİNİN BAZI ÖZELLİKLERİ

- Batılı anlamda bir anayasa niteliğindedir. Hazırlanışında dönemin Belçika ve Fransız anayasalarından faydalanılmıştır.
- Devletin temel organları ve ülkedeki yaşam şartları modern düzene uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.
- Padişaha çok büyük yetkiler tanındığı için meclisin yetkileri dar tutulmuştur.
- Meclis-i Umumi adında iki yapılı bir meclis kurulmuştur. Meclis sistemi, Padişahın atadığı kişilerden oluşan Ayan Meclisi ve halkın seçtiği temsilcilerden oluşan Mebusan Meclisi olmak üzere iki yapıdan oluşmaktadır.
- Kanun-ı Esasi'nin yürürlüğe girmesinden sonra Aralık-Ocak aylarında ülkede seçimler yapılmış ve Osmanlı Devleti'nin «ilk meclisi» olan Meclis-i Umumi (Parlamento) 19 Mart 1877'de toplanmıştır. Meclis-i Umûmî iki dönem (19 Mart 1877-28 Haziran 1877 ve 13 Aralık 1877-14 Şubat 1878) çalışmış, daha sonra II. Meşrutiyet'e kadar tatil edilmiştir.
- Meclis 1878 tarihinde II. Abdülhamid tarafından feshedilmiş ve Kanuni Esasi askıya alınmıştır.
- Kanun-ı Esasi, padişahın yetkilerini yeterince kısıtlamamıştır. Egemenliğin kaynağı Osmanlı hanedanıdır. Yasamada son söz padişaha aittir. Padişah Meclise karşı sorumsuzdur. Heyet-i Vükelâ (Hükümet), meclise karşı değil padişaha karşı sorumludur. Hükümet üyelerinin atanması, azledilmesi, siyasi anlaşmalar yapmak, savaş veya barış ilanı, meclisin toplanması veya feshedilmesi yetkileri padişaha aittir.

93 HARBİ (1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI)

- Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki halkların durumunun görüşüldüğü İstanbul ve Londra Konferanslarında alınan kararları kabul etmemesi üzerine Rusya Osmanlılara savaş açmıştır. Bu savaşta Osmanlı Devleti yenilmiş ve Ayastefanos Anlaşmasını imzalamıştır. Ayastefanos Anlaşması ile Balkanlarda yayılma amacı güden Rusya'nın uyguladığı Panslavizm politikası başarılı olmuş, oluşturulacak Bulgar Krallığı aracılığıyla Ege ve Akdenize yani sıcak denizlere inme olanağına kavuşmuştur. Fakat bu durum Avrupalı devletleri rahatsız ettiği için Almanya'nın aracılığıyla Berlin'de bir konferans toplanmış ve burada Ayastefanos Anlaşması iptal edilerek yerine Berlin Anlaşması konulmuştur. Bu Anlaşma, Ayastefanosta bağımsızlık verilecek olan Bulgaristanı üç bölgeye ayırarak Osmanlılara bağlı özerk bir yapıya büründürmüş ve Rusların amaçlarını engellemiştir.
- Ayrıca Berlin Anlaşması ile:
  - * Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız devletler olacak; Bulgaristan'a özerklik verilerek Osmanlıya bağlı tutulacaktır(Bulgaristan da 1908'de tam bağımsızlığını ilan etti). Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun idarî denetimine bırakılacaktır(Bu devlet de 1908'de Bosna-Hersek'i topraklarına kattığını ilan edecektir).
  - * Kars, Ardahan ve Batum şehirleri Rusya'ya bırakılacaktır.
  - * Ermenilerin yaşadığı bölgelerde ve Rumların yaşadığı Girit'te Osmanlı Devleti ıslahatlar yapacaktır. (İlk defa bu anlaşma maddesi ile Ermeni Meselesi gündeme gelmiş ve uluslararası bir sorun boyutu kazanmıştır.).

93 HARBİ SONRASI BAZI SİYASÎ GELİŞMELER

- **Kıbrıs'ın Kaybedilişi:** Akdenizdeki çıkarlarını düşünen İngiltere, 1878 Berlin Anlaşması sürecinde Ruslara karşı Osmanlı Devleti'ni korumak bahanesiyle bu adayı üs olarak istemiştir. İki devlet arasında yapılan protokolle Kıbrıs, Osmanlı toprağı olmakla birlikte yönetimi İngiltere'ye bırakılmıştır. Ancak İngilizler daha sonra burayı topraklarına kattıklarını açıklayacaklardır.
- **İngiltere'nin Mısır'a Yerleşmesi:** 1840-41 Londra Anlaşmasıyla özerk(yarı bağımsız) hale gelen Mısır'da 1869 yılında Süveyş Kanalı açılınca, bu sahanın önemi artmış; Akdeniz'den Hint Okyanusuna oluşturulan bağlantı, dünya ticaret ve siyasetini yine Akdeniz havzasına çekmiştir. Uzakdoğudaki sömürgeleri için çok kritik bir yeni deniz yolu oluşunca, İngiltere, 1882 yılında buradaki bir ayaklanmayı bahane göstererek Mısır'a yerleşmiştir.
- **Tunus'un İşgali:** 1881'de Cezayir ile Tunus arasındaki bazı sınır olaylarını bahane eden Fransa burayı işgal etmiştir.
- **Bulgaristan'ın Bağımsız Olması:** 1878 Berlin Anlaşması ile Osmanlı Devletine bağlı özerk bir yapıya kavuşan Bulgaristan Prenslığı kurulmuştu. 1885'te Doğu Rumeli de bu prensliğe katıldı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i topraklarına kattığını ilan ettiği gün, yani 5 Ekim 1908'de Bulgaristan da tam bağımsızlığını ilan etmiştir. Aynı gün Girit Ada Meclisi de adanın Yunanistan'a katıldığını duyurmuştur.

DUYUN-I UMUMİYE (GENEL BORÇLAR İDARESİ) 1881

Abdülhamit döneminin ekonomik alandaki en önemli olayı Duyun-ı Umumiye'dir. Osmanlı Devleti'nin ilk dış borcu aldığı Kırım Harbi'nden beri 1854-1876 dönemi içinde alınan 244 milyon lira borçtan 95 milyonu ödenememiş durumdadır. Bunun yanında 40 milyon lira da iç borç mevcuttur. Devlet, gerek dış gerekse iç borçların ödenmesini ne kendi bütçe imkânlarıyla ne de yeni dış borçlar alarak yapamayacak hale gelince 1875 yılında ödemeleri durdurduğunu açıkladı.

Bunun üzerine Osmanlı Bankası ve diğer yeri alacaklar, devletin bazı gelirleri üzerinde kendi temsilcilerine denetim yetkisi verildiği takdirde konsolidasyonu kabul edeceklerini bildirdiler. Oluşturulacak bir komisyonla kendilerine bırakılan gelir kaynaklarını idare edecekler ve bunları borçların ödenmesinde kullanacaklardı. Görüşmeler 10 Kasım 1879'da sonuçlandı ve hükümet bankerlere çeşitli maden, kaynak ve vergi gelirlerini bıraktı. Anlaşma süresi on yıldır.

Bunun ardından devlet yabancı alacaklılarla görüşmelere başladı ve İstanbul'da yapılan toplantılar Kasım 1881'de tamamlandı. Hicri takvime göre anlaşma Muharrem ayında yürürlüğe girdiği için(20 Aralık 1881) Muharrem Kararnamesi adıyla anılır. Anlaşmaya göre o sırada 191 milyon lira olan borç 106 milyona indirildi. Bu borç karşılığında devlet geri dönüşsüz olarak ülkenin çeşitli bölgelerindeki tuz ve tütün tekelleri, alkol, ipekböceği kozası ve balıkçılık vergileri gibi bazı gelirlerinden vazgeçerek bu gelir kaynaklarına Avrupalı alacaklı devletler el koydu. Kararnameye göre borçların ödenmesi için devletin tüm iktisadi faaliyetlerini yabancılara adına kontrol etmek amacıyla Duyun-u Umumiye (Genel Borçlar İdaresi) kurulmuştur. Bu kararname neticesinde devlet ekonomik olarak bağımsızlığını kaybetmiştir.

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ ve II. MEŞRUTİYETİN İLANI

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ

- Padişah II. Abdülhamid 1878’de Kanun-ı Esasi’yi askıya alıp parlamentoyu tatil ettikten sonra devlet i sıkı bir denetim mekanizmasıyla yönetmeye başlamıştır. Bu dönemde aydınlar Abdülhamid idaresine muhalefet etmeye ve ülkeyi tekrar meşrutî bir yönetime kavuşturmaya çalışmaya yönelmişlerdir. İkinci bir Jön Türk hareketi olarak nitelenebilecek olan bu yöneliş karşımıza İttihat ve Terakkî Cemiyetini çıkarmaktadır.
- Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ilk kez «İttihat-ı Osmanî» adıyla 1889’da İstanbul’da, Mekteb-i Tıbbiye’de bir grup öğrenci tarafından kurulmuştur. Kurucuları Ohrili İbrahim Temo, Arapkirli Abdullah Cevdet, Bakülü Hüseyinzade Ali, Kafkasyalı Mehmet Reşit, Diyarbakırlı İshak Sükûtî’dir. Kuruluşu ardından gizli yollarla örgütlenen ve modern tarzda eğitim veren okullarda hızlı şekilde geniş bir taraftar kitlesine kavuşan cemiyet bir süre sonra devlet yönetimi tarafından açığa çıkarılmış, 1892 ve 1894 yıllarında geniş tutuklamalar başlayınca birçok üyesi yurt dışına kaçmıştır.
- Yurtdışına çıkan bu kişiler Paris’te, yurtdışında bulunan Jön Türkler arasında önemli bir sima olan Ahmet Rıza Bey’in de katılımı ile 1884’te «Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti»ni (birleşme ve ilerleme) oluşturmuşlardır. Cemiyet yurt dışında çeşitli merkezlerde ve sonra İstanbul’da da örgütlenerek Abdülhamid’in baskıcı idaresine son vermek ve ülkeyi yeniden meşrutî bir yönetime kavuşturmak için faaliyetlerini artırmıştır.
- 1896’da İstanbul’daki birçok üyesinin sürgüne gönderilmesi, Avrupadaki üyeler arasında fikir ayrılıkları ortaya çıkması ya da 1897’de ülkede genel af ilan edilmesi gibi gelişmeler bu yıllarda cemiyetin zayıflamasına sebep olsa da; II. Abdülhamid’in akrabalarından Damat Mahmut Paşa’nın oğulları Prens Sabahattin ve Lütfullah Beylerle Parise gelip cemiyetle irtibata geçmesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira Prens Sabahattin’in öncülüğünde 1902’de Paris’te toplanan I. Jön Türk Kongresinde cemiyet iki gruba bölünmüştür. Ahmet Rıza Bey, Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti olarak cemiyetin adını değiştirirken; Prens Sabahattin de ayrılan üyelerle «Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti»ni oluşturmuştur.

- Bu oluşumlardan ayrıca Osmanlı coğrafyasında yine yönetime muhalif olarak özellikle askerî sınıf arasında da yeni oluşumlar başlamıştır. Bunlardan biri Mustafa Kemal (Atatürk) tarafından 1906'da Şam'da kurulan «Vatan ve Hürriyet Cemiyeti»; bir diğeri yine aynı yıl Selanik'te Mehmet Tahir, Kazım Nami, İsmail Canbolat, Talat Bey(Paşa) gibi kişiler tarafından kurulan «Osmanlı Hürriyet Cemiyeti»dir.
- Oluşan bu muhalefet zincirleri bir süre sonra birbirleriyle bağlanacaktır. Vatan ve Hürriyet Cemiyeti Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleşecek, bu oluşum da 1907'de Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti ile birleşecektir.
- 1907'de sağlanan bu uzlaşmanın ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti ismiyle anılmaya başlayan cemiyetin II. Abdülhamid yönetimine karşı muhalefeti de sertleşmiştir. Ordudaki subaylar arasındaki yaygınlığı ve askerî kanadın güçlenmesi, cemiyeti ve ülkeyi yeni bir sürece taşıyacaktır. Bundan sonra cemiyet, özellikle Rumeli'deki III. Orduyu da arkasına alarak faaliyetlerini askerî alana da kaydırmış ve ihtilalci bir yapıya kavuşmuştur.
- Bu dönemde 1905'te Rusya, ardından Japonya ve İran gibi ülkelerin meşrutiyete geçmesi gibi dış olayların etkisi de Osmanlıda meşrutiyete geçiş sürecini hızlandıracaktır. Ülkede meşrutiyete tekrar geçilmesinde önemli rol oynayan bir diğer etken de, İngiltere ile Rusya'nın Reval Görüşmelerinde Osmanlı topraklarının paylaşılması konusunda anlaştıkları haberinin yayılması olacaktır.

II. MEŞRUTİYETİN İLANI (23 Temmuz 1908)

- **Bu gelişmeler ardından Rumelideki III. Orduda ihtilalci bir hareket başlayacaktır. 3 Temmuz 1908'de Resne'de Kolağası Niyazi Bey yanına bir kısım asker ve sivililer alarak dağa çıkmıştır. Ardından Enver Bey(Paşa) ve Ohrili Eyup Sabri Beyin de benzer şekilde hareket etmeleri ve meşrutiyet isteklerini dile getirmeleri ile ülke bir ihtilal ortamına girmiştir. Meşrutiyeti geri getirmek yolunda başlayan bu isyan hareketinin bastırılması girişimleri sonuçsuz kalıp İstanbul ve saray üzerindeki baskılar artınca Padişah II. Abdülhamid 23 Temmuz 1908'de meşrutiyeti tekrar ilan etmek zorunda kalmıştır. 1878'den beri ertelenen mebusan meclisi seçimlerinin yeniden yapılacağı ilan edilmiş, böylece İttihat ve Terakki Cemiyetinin faaliyetleri sonucunda ülke ikinci kez meşrutiyet yönetimine geçmiştir.**
- Meşrutiyetin tekrar ilanından sonra toplumsal ve siyasal yaşamda büyük bir canlanma meydana gelmiştir. Ülkedeki yayın hayatındaki sansür kaldırılmıştır. Kitap, gazete ve dergiler serbestçe yayınlanmaya başlamış ve sayıları çoğalmış, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve hareketleri ortaya çıkmaya başlamış, daha önce görülmemiş bir hürriyet havası oluşmuştur.
- Meşrutiyetin ilanı ülkede iç ve dış politikada büyük beklentiler yaratmış, toprak kaybının sona ereceği ve ülke bütünlüğü kaygılarının biteceği ümit edilmiştir. Ancak bu beklentiler kısa sürede hayal kırıklığına dönüşecektir. Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek'i ilhakı, Girit'in Yunanistana bağlanması gibi gelişmeler, büyük devletlerin ülkeyi paylaşmak konusundaki kararlarından vazgeçemediklerini gösterecektir.

- **Meşrutiyetin yeniden ilanı sonrası kısa zamanda seçimler yapılmış ve 17 Aralık 1908'de Meclis-i Mebusan açılmıştır. Seçimlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti ağırlığını koymuş ve birçok bölgeden milletvekili(mebus) çıkarmıştır. Buna karşın meclisin faaliyete başlamasından sonra İttihatçılar tecrübesiz oldukları ve Osmanlı Devletinde gençlerin iktidara gelmesi gibi bir gelenek olmadığı için kendi hükümetlerini kuramamışlar, deneyimli paşaların kurdukları hükümetleri destekleme ve denetleme yoluna gitmişlerdir. Bu ilk evrelerde hükümeti kuran sadrazamlardan hiçbiri İttihat Terakki üyesi değildir. Ancak örtülü de olsa hükümetlerde İttihatçıların etkisi vardır ve birkaç nazırlıkta cemiyet üyelerinin yer aldığı görülmektedir. Denetleme üzerine kurdukları bu yöntem 1913'e kadar sürecek, Cemiyetin bütünüyle kendilerine özgü hükümet kurma dönemi «Babıali Baskını» olayından itibaren gerçekleşecektir.**
- **Burada ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilgili şu durum da hatırlatılmalıdır ki, cemiyet kolektif liderlik anlayışı ile yönetilmemiştir. Kararlar Merkezi Umumî'de alındığından bir lider hareketi değildir. Ancak zamanla sivil kanadın lideri olarak Talat Paşa(önce Dahiliye Nazırı, sonra Sadrazam oldu) ve askerî kanadın lideri olarak da Enver Paşa(Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili) ön plana çıkacak ve devletin son döneminde etkin rol oynayacaklardır.**

31 MART OLAYI ve II. ABDÜLHAMİT'İN TAHTTAN İNDİRİLİŞİ

- **II. Meşrutiyetin ilanından sonra ortaya çıkan özgürlük ortamından herkes yararlanmış, İttihatçılara karşı olan ve meşrutiyetçi olmayan muhalif kesimler de gazete ve dergiler çıkarma, örgütlenme yoluna gitmişlerdir. İttihatçıların devlet kadrolarından ve ordudan alaylıları tasfiye ederek okulluları yerleştirme uygulamaları da bazı çevrelerde hoşnutsuzluk yaratmıştır.**
- **Yaşanan bu atmosfer içinde 1909'da İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti kurulmuş, Volkan gazetesi ve onun yazarı Derviş Vahdetî halkı ayaklanmaya kışkırtan yayınlar yapmaya başlamıştır. Bu atmosfer içinde İttihatçılara muhalif Serbestî gazetesinin başyazarının öldürülmesi ve cenaze töreni, İstanbul'da çeşitli kışkırtmalar ve kitlesel gösterilere yol açmıştır. Nihayet 13 Nisan 1909 günü (Rumî takvime göre 31 Mart 1295) İstanbul'da Taşkıışladaki avcı taburlarında bir ayaklanma başlamıştır. Kısa sürede medrese öğrencileri ve İttihatçılara muhalif eski rejim yanlılarının katılımıyla da bu isyan büyümüştür. Derviş Vahdetî öncülüğünde isyancılar Mebusan Meclisini basmış, hükümet yönetimden çekilmiş ve ileri gelen İttihatçılar şehri terketmiştir.**
- **Bu isyan Rumeli'de duyulunca İttihatçıların tepkisi de gecikmemiş, başkanlığını Selanik'teki III. Ordunun komutanı Mahmut Şevket Paşa, kurmay başkanlığını da Mustafa Kemal'in yaptığı «Hareket Ordusu» adı verilen bir ordu oluşturulmuştur. Bu ordu kısa sürede İstanbul'a erişerek 24 Nisan günü şehre girmiş ve isyanı bastırmıştır.**
- **27 Nisan günü yeniden toplanan Mebusan Meclisi, olaylarla ilişkisi olduğu gerekçesiyle Padişah II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine karar vermiştir. İlk kez bir Osmanlı padişahı, sadece Şeyhülislamın fetvası ile değil, aynı zamanda halk temsilcilerinin yetkisine dayanarak görevden el çektirilmiştir. Onun yerine V. Mehmet Reşad padişah olmuştur.**

OSMANLI DEVLETİNİN SON DÖNEMİNDEKİ FİKİR HAREKETLERİ

- **19. yüzyıla gelindiğinde artık Osmanlı Devleti güçsüzleşmiş ve yönetilen çeşitli uluslar ülkeden kopmaya başlamıştır. Dünyada yaşanan gelişmelerden uzak kaldığı için devlet sisteminde aksaklıklarla beraber ülke içinde huzursuzluklar ve kurumlarda düzensizlikler de baş göstermiştir. Avrupalı devletlerin uyguladığı Şark Meselesi adı altındaki politika, iç işlerine karışılan devleti yıkılışa doğru sürüklemeye başlamıştır.**
- **Bu durum karşısında artık devlet adamları ve aydınlar «devlet nasıl kurtulur?» sorusunu kendi kendilerine sormaya başlayacaklardır. Bu soru, ülkede çeşitli dönemlerde farklı yaklaşımlar ortaya konulmasına; birbirinden farklılık arz eden fikir akımları ve uygulamalarla cevaplandırılmaya çalışılmasına yol açmıştır. Bu fikir akımları, devletin iç ve dış siyasetini belirleyen etkiler doğuracaktır.**
- **Osmanlı Devleti'nin son döneminde ülke siyasetinde etkiler doğuran ana fikir akımlarından dördü: Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük ve Garpcılık(Batıcılık)tır.**

OSMANLILIK

- **Osmanlı Devleti monarşik yapıya sahip bir hanedan devleti idi.** Bu devlet bünyesinde birçok farklı etnik ve dinsel kimliği bir arada barındıran, çok uluslu ve çok dinli bir toplumsal yapıya sahipti. **Osmanlılık akımı, imparatorluk içindeki tüm etnik grupların üzerinde bir «Osmanlılık» duygusu ve bu duyguya paralel bir «Osmanlı milleti» ortaya çıkarmayı amaçlamakta idi.**
- **Fransız İhtilalinden sonra yayılmaya başlayan milliyetçilik duygusunun imparatorluğa yönelik olumsuz tesirlerini giderebilmek amacı ile devlet adamları ve aydın zümre bu fikri bir inanç ve umut olarak Balkan Savaşına kadar benimsemişlerdir.**
- **Din, mezhep ve ırk farkı gözetmeksizin imparatorluğun içindeki tüm tebayı adalet, eşitlik ve hürriyet içerisinde bir arada yaşatmak düşüncesinin ciddi anlamda II. Mahmut dönemiyle birlikte doğduğu ve Tanzimatla birlikte uygulanmaya çalışılan bir devlet siyaseti haline geldiği söylenebilir.**
- **Yeni Osmanlılar ve İttihat ve Terakki Cemiyeti de uzun dönem bu fikrin savunucuları olmuşlar, ülkenin kurtuluşunu bu siyasette bulmuşlardır. Son dönem Osmanlı padişahları ve devlet adamları; çeşitli yenilik hamlelerinin yapıcısı önemli simalar olan Mustafa Reşit Paşa, Ali ve Fuat Paşalar, Mithat Paşa gibi şahsiyetler; Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa gibi fikir ve sanat adamları bu fikrin önemli savunucularından sadece birkaçı olarak gösterilebilir.**
- **Tanzimat ve Islahat Fermanları, Meşrutiyetin ilanı gibi gelişmelerin, bu siyasetin bir yansıması halinde imparatorluk içerisindeki halkları bir bütünlük içinde tutma hamle ve gelişmeleri olduğu savunulabilir. Balkan Savaşına kadar bu siyaset ülkede uygulanmaya çalışılsa da yönetilen birçok ulusun bağımsız devletlerini kurmaya başlamaları ve 1913 yılı itibarıyla Balkan topraklarının büyük bölümünün kaybedilmesi artık bu düşüncenin uygulanabilirliğinin kalmadığını ve geçerliliğini yitirdiğini ortaya koymuştur.**

İSLÂMÇILIK

Osmanlıcılık fikrinden sonra ön plana çıkan fikir akımlarından bir diğeri İslamcılıktır. Bir düşünce akımı olarak bu fikir akımının ne zaman başladığını söylemek pek mümkün olmamakla birlikte yoğun olarak Padişah II. Abdülhamid döneminde bir devlet politikası halinde benimsenerek uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir.

II. Abdülhamid bu politikayı hem iç politikada uygulayıp müslüman tebayı birlik içinde tutmayı sağlayacak bir siyaset olarak kullanmış, hem de dış politikada uygulamaya çalışmıştır. Bu politika ile dünyadaki müslümanları halifelik çatısı altında toplayıp uluslararası siyasette etkinlik oluşturmayı tasarlamıştır. Onun döneminde Batılı devletlerin ağırlıklı müslümanların yaşadığı Ortadoğuya yerleşme gayeleri ve bu bölgede de ayrılıkçı eğilimlerin artması, padişahı böyle bir siyasete yönelten ana etkenlerden birisi olmuştur.

Temelde İslam birliği esasını güden bu akım kimi zaman Panislamizm olarak da adlandırılır.

İslamcılara göre İslamiyet bilime ve yeniliklere açık bir din olduğu için meşrutî rejim, geniş özgürlükler ve demokrasi onun özünde vardır ve imparatorluğun kurtuluşu için rejimin inanç temellerine ve memleket şartlarına uydurulması gereklidir. Batının teknolojik üstünlüğü kabul edilip bunlar alınabilir ama taklitçilikten kaçınılmalıdır. Milletlerarası politikada Batının Osmanlıya uyguladığı zorba politikaları engellemenin yolu İttihad-ı İslamdır. Bu metotla önce Osmanlı İmparatorluğunun kendi birliği, ardından İslam dünyasının kurtuluşu sağlanabilecektir.

İslamcı aydınlar o dönemde çoğunlukla «Sırat-el-müstakim», Sebillürreşad», «Beyan-ül hakim» gibi dergilerin etrafında toplanmışlardır. Bu fikir akımının önemli temsilcileri olarak Said Halim Paşa, Cemaleddin Efgani, Mehmet Akif gibi isimler sayılabilir.

II. Abdülhamid'in halifelik makamını da araç olarak kullanarak sağlamaya çalıştığı bu siyaset, I. Dünya Savaşında zayıflamıştır. Bu savaşta Osmanlı padişahının halife sıfatıyla ilan ettiği kutsal cihat istenilen etkiyi yapamamış ve müslüman toplumlar da Osmanlı devletinden kopmuşlardır.

TÜRKÇÜLÜK

- Fransız İhtilalinden sonra yayılmaya başlayan milliyetçilik duygusu Osmanlı Devleti tebası içerisinde ilk önce gayrimüslimleri etkilemiş ve bağımsızlık hareketlerine girişmelerini sağlamıştır. Bu duygu daha sonra devletin aslî unsurunu oluşturan Türkler arasında da bir uyanış başlatacaktır.
- Bu fikir akımı diğer akımlara göre daha geç ortaya çıkmasına karşın Milli Mücadelenin başarıya ulaştırılması ve Cumhuriyetin örgütlenmesinde rol oynayan en önemli akım olmuştur.
- Bu fikir akımının başlangıcı Mustafa Celaledin Paşanın 1869'da Sultan Abdülazize sunduğu bir kitaba kadar götürülse de, sistemli bir fikir akımı haline getirilmesi II. Meşrutiyet döneminde sağlanmıştır. 1908'de Rusya'dan kaçarak İstanbul'a gelen bazı Türkçülerin kurdukları «Türk Derneği» bu akımın beşiği olmuştur. Bu derneğin kapanmasından sonra aydınlar «1911'de «Türk Yurdu Cemiyeti»nde toplanmışlar, sonra bu cemiyetin de feshedilip yerine «Türk Ocağı» derneğinin kurulmasıyla asıl örgütlenme gerçekleşmiştir. Türk Ocağının kurulması ve Türkçülük faaliyetleri içinde Mehmet Emin(Yurdakul), Ağaoğlu Ahmet, Hamdullah Suphi(Tanrıöver), Yusuf Akçura, Akil Muhtar, İsmail Gaspıralı, Ziya Gökalp gibi dönemin pek çok aydınının ismi zikredilebilir.
- Osmanlı hakimiyetindeki azınlıkların ayrılıkçı faaliyetleri ve devletten kopuşları Türkleri de bir uyanışa ve milli bir ideal etrafında birleşmeye sevketmiştir. Bu fikir özellikle Balkan savaşları sonrasında bir politika haline gelmiştir.
- Türkçüler Osmanlıyı sosyal bir gerçeğin adından ziyade siyasi bir organizasyon olarak görmüş, devletin Türklüğe dayanırsa kurtulabileceğine inanmıştır. Kültürel olarak Türklüğü koruyup geliştirme amacı güttüğü gibi, Dünya Türklüğünü de bir dayanışmanın içerisinde çekmeye çalışan bu akım, siyasal alanda «Turan» düşüncesini de hedef haline getirmeye çalışmıştır.
- Osmanlının son döneminde İttihat ve Terakkinin yürütmeye başladığı bu politika I. Dünya Savaşı mağlubiyeti ile bekleneni verememiştir. Buna karşın Türklerde milli ve kültürel bir bilincin oluşmasında katkı yapmıştır.

GARPÇILIK(BATICILIK)

- Bu fikrin kökenini Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketlerinin başlangıcı ile bütünleştirmek mümkündür. Osmanlılarda devlet yönetimi, ordu ve eğitimde uygulanmaya çalışılan Avrupa tarzındaki yenilikleri genel olarak Batılılaşma kavramı içerisinde değerlendirebiliriz. Bu yönüyle Meşrutiyet dönemine kadar batılılaşma hareketinin önderleri padişahlar ve devlet adamları olmuştur.
- II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde artık Batıcılık fikrinin, ıslahatçılık hareketi olarak değil, siyasî bir düşünce, bir program olarak kabul edilmeye başlandığı ve çeşitli aydınların çeşitli yayın organlarında bu fikri savundukları görülmektedir.
- Batı medeniyetini örnek alarak gelişmenin ve devleti kurtarmanın mümkün olabileceği düşüncesinde hemfikir olan Batıcılar, bunun ne şekilde olacağı konusunda genel olarak ikiye ayrılmışlardır. Bunların büyük kısmı sadece Batının bilim ve tekniğini alarak kurtulacağını savunurken; diğer bir kısım aydın da bir medeniyetin kısmî olarak kabul edilemeyeceği ve Batı medeniyetinin bir bütün olarak algılanması ve benimsenmesini savunmuşlardır.
- Bu düşünceyi savunan dönemin aydınlarından örneğin Abdullah Cevdet ve arkadaşları, Batı medeniyetinin gülüyle-dikenyle bir bütün olarak alınmasını savunurken; diğer grupta yer alan Celal Nuri ve arkadaşları, Batının yalnız teknolojisinin alınmasının gerektiğini, Osmanlı Devleti hakkında düşmanca duygular besleyen Batıya kültürel açıdan karşı çıkılmasının kaçınılmaz olduğunu savunmuştur.
- Osmanlı Devleti'nde Batı medeniyetinin örnek alınarak gerileyişe son vermek düşüncesi, yani Batılılaşmak fikri Tanzimat Fermanı ile siyasî ve hukukî bir şekil almış ve peşi sıra yapılan birçok ıslahat ülkedeki modernleşme atılımını hızlandırmıştır. Devletin çöküşüne kadar devam eden bu görüş, yeni kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'nde de bazı farklılıklar arz eden İnkılâpçılık ilkesiyle uygulanacaktır.